

HRAČKY VE ŠKOLNÍ DRUŽINĚ

HELENA BEDNÁŘOVÁ, Dr. JIŘINA TAXOVÁ-ŠOLKOVÁ, CSc.
Krajský pedagogický ústav, Praha — Filosofická fakulta UK, Praha

I. Úvod

Problematické spontánní hry školáků je až dosud věnováno poměrně málo pozornosti, právě tak jako výzkumu různých funkcí hračky v tomto období.

Bohatou literaturu o dětských hračkách můžeme zhruba rozdělit do dvou tematických okruhů. Do první kategorie lze zařadit články pojednávající o hračce komplexně. Zde bývají sledovány zřetele výrobní, ekonomické, hygienické, psychologické, pedagogické i estetické a výchozí bod tvoří hračka jako taková.¹⁾ Patří sem i různé populární články a brožury, jejichž cílem je poskytnout rodičům potřebné informace o výběru hraček pro jejich děti.²⁾ Druhá kategorie prací se zabývá výchovným využitím hračky u dětí různého věku, v různých situacích a výchovných institucích.³⁾

Velká většina příspěvků, ať již teoretických či populárních, se zaměřuje na předškolní věk, což je pochopitelné vzhledem k vedoucí úloze, kterou má hra ve vývoji dětí v tomto období.⁴⁾ Vstup do školy přináší změnu ve

1) Titěra, Daniel a kol.: *Hračky*. Konstrukce a výroba, SNTL, Praha, 1963.

Spielzeug. Autorenkollektiv, Fachbuchverlag, Leipzig 1958.

Fixl, Viktor: *Hračky-hračky*, Kultura 1961, č. 50, s. 6.

Hetzer, Hildegard: *Kinderspiel und Kinderspielzeug in der internationalen Diskussion*, Schule und Psychologie, roč. 8 (1961), č. 1.

2) Elimerová, Olga: *Dítě a hračka*, SPN, Praha, 1964.

Gutes Spielzeug. Kleines Handbuch für die richtige Wahl, Maier, Ravensburg 1956.

Jantschke, G.: *Spielzeug für mein Kind*, Volk u. Wissen Verlag, Berlin 1956.

Wech, L.: *Welches Spielzeug gebe ich meinem Kind?* Zietschriftverlag Pleyer, Wien 1950.

Merta, Jan: *Než půjdeme kupovat hračky*, Rodina a škola r. 1 (1955), č. 4, s. 5.

Nagačeva, N.: *Takajali igruška nužna vašemu rebenku*. Doškol'noje vospitanije, roč. 34 (1964), č. 3, s. 81—83.

3) Kotásková, J.: *Psychologický výzkum hraček a jejich hodnoty pro tvořivou hru dětí předškolního věku*, Předškolní výchova, roč. 16 (1962), č. 9, s. 289—296.

Habiňáková, E.: *Dítě a hračka*, Zdravie ľudu, roč. 18 (1962), č. 9, s. 13.

Hejzlar, Josef: *Jaké hračky našim dětem*, Rudé právo 22. 10. 1961.

Gibelin-Danos, J.: *Importance de la poupée dans la vie de l'enfant*, L'école maternelle française, roč. 42 (1964), č. 7.

4) Kotásková, J.: *Volba hraček s ohledem na věk a pohlaví dětí předškolního věku*, Československá hygiena, roč. 7 (1962), č. 2/3, s. 107—112.

Skudina, M.: *Rebenok i igruška*. Doškol'noje vospitanije, roč. 34 (1961), č. 12, s. 104 až 106.

Kossakovskaja, Je: *Podbor igrušek v detskom sadu*, Doškol'noje vospitanije, roč. 35 (1962), s. 37—43.

Asmolova, K.: *Igrušky v detskom sadu*, Doškol'noje vospitanije, roč. 35 (1962), č. 6, s. 88—89.

Komárková-Janzová, Věra: *Hračky: Předškolní výchova* r. IX (1955), č. 5, s. 177—188.

vedoucí činnosti školáka. Ačkoli se hra dostává na druhé místo, zůstává i nadále důležitým činitelem v utváření dětské psychiky a významným výchovným i didaktickým prostředkem. Mění se však od základů její charakter i její funkce.⁵⁾ Požadavky dětí na hračku se vyhraňují. Do obluby se dostává složitější konstrukční materiál, technická i polytechnická hračka, materiál pro ruční práce z textilu, kovu, papíru, dřeva i plastických hmot, středem pozornosti zůstávají i některé hračky umožňující tvořivou hru (panenky, loutky, dopravní prostředky, nábytek apod.), dále pomůcky a vybavení pro didaktické, společenské a sportovní hry.

Hra zůstává tedy i nadále důležitou náplní především mimoškolního zaměstnání mladších školáků. Přesto si hračky jen těžko probíjovávají a probíjovávají přístup do školních družin. Obsahová náplň činnosti těchto institucí byla promyšlena a plánována většinou z hlediska pedagogického, tedy se zřetelem ke splnění výchovného cíle a požadavku všestranného rozvoje žáků,⁶⁾ méně se už přihlíželo k potřebám a zájmům dětí. Z her bývají zcela jednostranně respektovány pouze hry didaktické, společenské a sportovní. Přesto se do některých družin — jaksí neoficiálně — dostávají i klasické hračky, které nemají vysloveně didaktickou funkci (panenky, auta apod.). Některé vychovatelky se při pořizování tohoto inventáře řídily snahou umožnit dětem plynulejší přechod z mateřské školy do školy všeobecně vzdělávací, jiné se opíraly o přání svých svěřenců.

V poslední době sledujeme snahy o zvýšení úrovně a efektivnosti mimoškolní výchovy, které se mj. soustřeďují i v požadavku vytvořit dětem ve školních družinách radostné prostředí a zajistit jim i činnosti, které by pro ně byly zajímavé a atraktivní.⁷⁾ Hra a hračka bude mít v této koncepci jistě nikoli již podružnou, ale dosti důležitou úlohu. Klasické hračky by totiž nemusely být jen materiálem ke spontánní hře školáků, ale lze jich i v prostředí školní družiny využít k všestrannějšímu výchovnému působení, než tomu je u her výhradně didaktických a společenských. Vhodná hračka umožní dětem aktivní odpočinek po náročné duševní činnosti spojené s přípravou na vyučování, zajistí jim rekreaci i věku přiměřenou zábavu, umožní rozvoj konstrukční představivosti (stavebnice) i manuální zručnosti (hračky vlastní výroby, oprava poškoze-

5) Václav Příhoda se v Ontogenezi lidské psychiky snaží vystihnout tyto změny takto: »Charakteristickými znaky pro celé období jsou postupná racionalizace obrazivosti, vliv školního učení o životě zvířat, o historii národa a o národních hrdínech, o válečnících, vliv dobrodružné literatury a posléze socializace hry.« (*Ontogeneze lidské psychiky*, SPN, Praha 1963, s. 284.)

6) Dedeková, Vaňková a kol.: *Niektoré výchovno-vzdelavacie otázky v družinách mládeže*, Bratislava, SPN 1960.

ABC výchovy mimo vyučování, Bratislava, SPN 1961.

Linhartová, Věra: *Některé základní úkoly družin v současné etapě přestavby našeho školství*, Pedagogika 1959, č. 6.

Musil, Josef: *Za vyšší úroveň práce školních družin*, Vychovávateľ 1962—1963, č. 5, s. 124.

Opaťa, Rudolf: *K aktuálním otázkám mimotřídní výchovy*, Pedagogika 1964, č. 3, s. 269.

Bláha, Václav: *K vymezení oblasti pojmu »Výchova mimo vyučování«*, Vychovávateľ 1964—1965, č. 5, s. 141.

7) Náměty pro tuto činnost čerpají vychovatelky nejčastěji z příručky Norbert Černý a kol.: *Hry a zábavy dětí v družinách mládeže a dětských domovech*, SPN, Praha, 1960, a z přílohové části časopisu Vychovávateľ.

ných hraček) apod. Některé hračky vedou děti k navazování těsných společenských kontaktů a plní tak i úkoly kolektivní výchovy (získání spoluhráčů), péče o inventář hraček upravuje nenásilnou formou vztah ke společenskému majetku, k šetrnosti a pořádku.⁸⁾

I z tohoto stručného výčtu, který má spíše charakter námětů, je patrné, že funkce hračky ve školním věku je i z hlediska výchovného velmi mnohotvárná. Jedním z důležitých předpokladů pro využití hry i hračky v činnosti školních družin je však volba správných a vhodných hraček pro toto věkové údobí. Této problematice byl věnován i výzkum, jehož výsledek zde přinášíme.

II. Předmět a metody výzkumu

Z výše uvedených předpokladů vyplynul i cíl našeho výzkumu: zjistit —

— které hračky jsou u dětí mladšího školního věku navštěvujících školní družinu nejoblíbenější,

— jak se tato oblíbenost mění s přibývajícím věkem,

— jak se odlišuje podle pohlaví a

— které hračky by žáci ve školní družině chtěli mít.

I když si uvědomujeme, že se výběr a volba hraček pro standardní vybavení školních družin neřídí pouze subjektivními přáními dětí, ale je ovlivňován především činiteli výchovnými,⁹⁾ domníváme se, že osvětlení postojů žáků může pomoci k hlubší analýze hračky jako výchovného i rekreačního prostředku v prostředí mimoškolních institucí.

Hlavními použitými metodami k získání informací byla anketa¹⁰⁾ a besedy. I když jsme si uvědomovaly některé nevýhody ankety, umožnila nám získat početný materiál z nejrůznějších zařízení, který bychom si přímým stykem s dětmi v potřebném měřítku těžko opatřovaly.

Způsob provedení. Ankety byly provedeny na podzim. V části studovaných zařízení provedla anketu s dětmi přímo jedna z nás, v ostatních ji řídily vychovatelky po předchozí instruktáži. Šlo o pracovnice, s nimiž jsme v těsném pracovním kontaktu a jež měly na zdaru vyšetření vlastní zájem. Děti byly požádány, aby písemně (s výjimkou první třídy) odpověděly na otázku: »Která je vaše nejmilejší hračka?« Každé dítě mělo uvést své jméno, třídu a název jedné nejoblíbenější hračky. Všechny děti tento úkol ovšem nesplnily, některé uvedly dvě i více hraček (tyto odpovědi jsme vyřadily a nejsou v níže uvedeném

⁸⁾ Bednářová, Helena: *Materiální podmínky školních družin*, Vychovávateľ 1964—1965, č. 4, s. 116.

Linhartová, Věra: *K otázkám samostatnosti a tvůrčí aktivity dětí a mládeže ve výchovných zařízeních s celodenní péčí*, Pedagogika 1963, č. 4, s. 385.

Taxová-Šolková, Jiřina: *K pojetí komplexnosti výchovného působení*, Vychovávateľ 1964—1965, č. 6, s. 141.

⁹⁾ Základní inventář školních družin a školních klubů (připravuje MŠK), vyjde asi do konce kalendářního roku a je dán k diskusi v časopise Učební pomůcky.

¹⁰⁾ Metody ankety použili i pracovníci Naučno-issledovatelského instituta igrušky, kteří dali 100 dětem školního věku (z toho polovina dětí navštěvovala 5.—7. třídu) otázku: »Hraješ si rád s hračkou?« Pouze jedna dívka (žákyně 7. tř.) z celého souboru odpověděla: »Nehraji si už s hračkami.« Všechny ostatní děti odpověděly kladně a podrobně se rozepsaly o svých oblíbených hračkách. Alexandra Venger: *Ob igruške*. Semja i škola, r. 17 (1952), č. 4, s. 25—27.

počtu zahrnutý]. Dále jsme vyřadily odpovědi víceznačné. Před anketou jsme dětem vysvětlily nuthost samostatné práce. Přesto jsme se obávaly, že se některé děti poradí se svými kamarády.

Abychom těmto nedostatkům pokud možno zabránily, rozhodly jsme se materiál ještě doplnit b e s e d a m i. Ačkoliv jsme předpokládaly, že besedy jsou mnohem vhodnější formou získávání materiálu od dětí mladšího školního věku, setkaly jsme se při praktickém provádění s jistými nesnázemi. Není zcela vyloučeno, zda méně rozhodné děti neopakují odpovědi svých kamarádů. Původní záměr provádět besedu ve spolupráci s vychovatelkou a omezit se hlavně na písemný záznam byl záhy změněn, neboť se ukázalo, že vychovatelky nepříznivě ovlivňovaly odpovědi dětí (snažily se někdy dokonce přímo navodit odpověď dítěte), jindy stačila pouhá přítomnost vychovatelky k tomu, aby dítě říkalo, co vychovatelka očekává. Proto jsme besedu organizovaly samy.

Besedy se uskutečnily v létě. Dětem byly dány tyto otázky:

1. »S čím si nejraději hraje doma?«
2. »S čím si nejraději hraje v družině?«
3. »Jaké hračky v družině postrádáte?«

Podle zkušeností získaných z anket a besed se domníváme, že děti prvních tříd neumějí ještě vyjádřit svá skutečná přání a že je u nich třeba klást větší důraz na metodu p o z o r o v á n í.

Abychom si ověřily, zda bohatost vybavení školních družin ovlivňuje volbu nejmilejší hračky, pokusily jsme se o srovnání dvou školních družin odlišného vybavení s přibližně stejným počtem žáků. V prvním případě měla školní družina minimální vybavení (množství i druh pomůcek); z hraček byly zastoupeny jenom stavebnice a několik stolních her. Naproti tomu druhá školní družina měla velké množství hraček všech druhů. Výsledky srovnání uvádíme v další části práce.

Z d o p l ň k o v ý c h metod jsme použily vlastního pozorování a pohovorů s vychovatelkami.

Výzkum jsme konaly ve školních družinách vybraných škol Středočeského kraje; byly zastoupeny školní družiny městské i venkovské. Materiál byl získán v 18 družinách, z toho anketu jsem provedly v 16 družinách a besedu ve 3 družinách (v jedné družině byla provedena anketa i beseda).

Celkem byly v anketě zpracovány odpovědi 587 žáků (z toho 283 chlapců a 304 dívek).

Tab. 1. Anketa o hračkách — počet dětí

Třída	Hoši		Dívky		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
1.	21	3,6	14	2,4	35	6,0
2.	92	15,7	113	19,2	205	34,9
3.	72	12,3	82	14,0	154	26,3
4.	62	10,6	45	7,6	107	18,2
5.	36	6,1	50	8,5	86	16,6
Celkem	283	48,3	304	51,7	587	100,0

Besed se zúčastnilo celkem 142 žáků (63 chlapců a 77 dívek) z 1.—5. ročníku.

Nejnižší počet žáků v anketě je z první třídy (35), neboť děti se ankety vzhledem k neznalosti techniky psaní (tato část výzkumu proběhla v podzimním období) v širší míře nemohly zúčastnit. Na rozdíl od vyšších

Tab. 2. Besedy o hračkách — počet dětí

Třída	Hoši		Dívky		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
1.	19	13,4	16	11,2	35	24,6
2.	13	9,1	15	10,6	28	19,7
3.	10	7,0	12	8,5	22	15,5
4.	15	10,6	14	9,9	29	20,5
5.	6	4,2	22	15,5	28	19,7
Celkem	63	44,3	79	55,7	142	100,0

ročníků zde děti pouze individuálně sdělovaly svá přání dotazujícím. Nejvyššího počtu žáků v anketě bylo dosaženo ve druhé třídě (205); těchto dětí také bývá ve školní družině nejvíce. Vyšší ročníky zaznamenaly sestupnou tendenci (154 dětí v třetím, 107 ve čtvrtém a 86 v pátém ročníku).

Počet dětí z jednotlivých tříd, jež se zúčastnily besedy, byl vcelku, jak je patrné z tabulky, rovnoměrný.

Po vyloučení nejasných, event. víceznačných odpovědí jsme vybrané odpovědi třídily podle otázek, ročníku školní docházky a pohlaví a pokusily jsme se ve většině případů o jejich tabelární zpracování.

U ankety (otázka: »Která je vaše nejmilejší hračka?«) jsme hračky třídily na jednotlivé konkrétní základní druhy, např. panenka, auto, vlak, traktor, loď apod. Odpovědi z besed jsme vzhledem k menšímu počtu získaných informací sdružovaly do skupin podle společného charakteru, např. vozidla, sportovní potřeby, stolní hry apod. Četnost hraček je v tabulkách uvedena v procentech.

Takto zpracovaný materiál jsme konfrontovaly s výsledky přímého pozorování a s poznatky získanými z pohovorů s vychovatelkami.

III. Výsledky

Oblíbenost jednotlivých hraček ve školních družinách

1. Výsledky ankety, jíž se zjišťovala oblíbenost hraček u dětí školního věku, jsou přehledně shrnuty v tab. 3. Četnost hraček je uvedena v procentech podle pohlaví žáků a ročníku. Nejpočetněji zastoupené a typické hračky uvádíme samostatně. Hračky vyskytující se méně často jsme zahrnuly do skupin podle jejich povahy. Při třídění jsme se snažily vycházet i z mezinárodního třídění hraček.

Tabulka 3.

Četnost hraček v procentech podle pohlaví a ročníku na otázku: „Která je vaše nejmilejší hračka?“

Ročník	Panenka s doplňky		Auto		Vlak		Traktor		Letadlo		Loď		Míč		Stolní hry		Stavebnice		Zvířátka		Různé	
	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky
1.	0,0	78,5	33,3	0,0	33,3	0,0	9,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7,1	14,3	0,0	4,7	7,1	0,0	0,0	4,9	7,3
2.	0,0	76,1	23,9	0,0	14,1	0,0	15,2	0,0	5,5	0,0	1,1	0,0	5,4	3,5	12,0	2,6	0,0	0,0	2,2	10,8	20,6	7,0
3.	0,0	74,5	18,1	0,0	11,0	0,0	23,6	0,0	2,8	0,0	2,8	0,0	2,8	2,4	13,9	3,6	9,7	3,6	2,8	14,6	12,5	1,3
4.	0,0	80,0	9,7	0,0	9,7	0,0	22,6	0,0	1,6	0,0	3,2	0,0	0,0	0,0	14,5	6,6	21,0	0,0	1,6	8,9	16,1	4,5
5.	0,0	58,0	0,0	4,0	16,7	0,0	30,6	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	13,8	12,0	22,2	6,0	16,7	0,0	0,0	10,0	0,0	8,0

Do skupiny »panenka s doplňky« zahrnujeme nejrůznější druhy panenek, jako panenku mluvící, mrkáci apod., panenku s oblečky a postýlkou, s kočárkem, panenku a šití pro panenky, nábytek a jiné potřeby pro panenky (pokojíčky, nádobíčko, koupelníčky aj.).

Ke »stolním hrám« řadíme šachy, domino, dámu, »Člověče nezlob se«, stolní hokej, stolní kopanou, stolní košíkovou a další společenské hry (»Smolíček«, »Loupežníci« aj.).

Ke skupině »míč« jsme přiřadily další sportovní potřeby, uváděné v odpovědích jen jednotlivě a zcela výjimečně (např. kuželky — 1 hlas, kolo-běžka — 1 hlas, švihadlo — 3 hlasy, lyže — 1 hlas, kolo — 3 hlasy).

»Stavebnicemi« rozumíme jednak stavebnice bez přesného vymezení druhu, dále stavebnice typu MERKUR, ABC, JAVA, VAŠEK, magnetickou stavebnici, skleněnou mosaiku, popřípadě mladého chemika.

Do skupiny »různé« zahrnujeme jednotlivě uváděné hračky, které nebylo možno zařadit do ostatních skupin hraček, v tabulce, např. tiskátka, vojáky, divadlo, promítací přístroj aj.

Z tabulky vyplývá, že se oblíbenost hraček mění v závislosti na pohlaví a věku dětí. Ve shromážděném materiálu nacházíme jednak hračky typické pro určité pohlaví, jako jsou panenky (s doplňky) pro dívky — výskyt u chlapců je nulový — nebo některé dopravní prostředky, jako auto, vlak, traktor nebo letadlo pro chlapce.

Dále, avšak v mnohem menším počtu, jsou zastoupeny hračky společné oběma pohlavím, totiž míče, různé stolní hry, stavebnice nebo zvířátka.

Právě tyto typické hračky zaujímají oblíbenosti první místo. Nejmarkantnější je to u panenky (s doplňky) u dívek, která se vyskytuje (s výjimkou 5. ročníku) v naprosté většině odpovědí (průměrně 73,4 procenta všech odpovědí), v besedách, o nichž se zmíníme níže, dokonce i v 5. ročníku.¹¹⁾ Nápadný pokles hlasů pro panenku v 5. ročníku v anketě je způsoben zvýšenou volbou sportovních potřeb a naším požadavkem uvést pouze jednu hračku.

Obdobně jsou v odpovědích chlapců na prvním místě dopravní prostředky, rozdělené hlavně mezi hračky typu aut, vlaků, traktorů, letadel, popřípadě lodí (v 1. ročníku celkem 76,1 % odpovědí, v 2. ročníku 59,8 %, ve 3. ročníku 58,3 %, ve 4. ročníku 46,8 % a v 5. ročníku 47,3 %). Přitom na rozdíl od dívek vidíme, že s přibývajícím věkem chlapců oblíbenost těchto hraček pomalu, ale jistě klesá.

Z ostatních druhů hraček je poměr odpovědí ve skupině »míč« u obou pohlaví přibližně vyrovnaný.

Pro »stolní hry« a »stavebnice« se naproti tomu vyslovilo více chlapců, pro »zvířátka« více dívek.

Srovnáme-li tedy odpovědi ankety podle pohlaví, stojí bezesporu u dívek na prvním místě panenka, která pochopitelně během let mění svou funkci (šití pro panenku ve vyšších ročnících). Volba

¹¹⁾ Na mnohostranný význam panenky pro život dítěte upozorňuje Henriette Psichari v článku *Joies et peine de l'enfance: la poupée* (L'éducation nationale, 1963, č. 36, s. 20—22). Panenku považuje autorka za základní hračku nejen pro předškolní věk, ale zdůrazňuje její funkci i ve školním věku a nepovažuje ji za výlučně dívčí hračku. Právě ve školním věku zdůrazňuje u individuální či skupinové hry s panenkou možnost dítěte »svobodně« si vybrat a organizovat zaměstnání a vymanit se tak po jistou dobu ze soustředěného pedagogického působení školy i výchovných požadavků rodiny.

ostatních druhů hraček je řídká a pouze zvířátka jsou zastoupena početněji.

U chlapců se odpovědi nesoustředují na jediný typ hračky. I když ještě v 1. ročníku převažují dopravní prostředky (76,1 %), přibývají na jejich úkor během let další druhy hraček, zejména ty, které napomáhají k uspokojení sportovních zájmů a konstruktérských schopností chlapců.

Nelze si nepovšimnout ani přesunů v četnosti uvnitř dopravních prostředků, zejména oblíbenosti traktorů u starších žáků [jež souvisí s výskytem buldozeru na bateriový pohon v našich obchodech].

2. Výsledky besedy, v níž žáci odpovídali na otázky: »S čím si nejraději hrajete doma?«, »S čím si nejraději hrajete v družině« a »Jaké hračky v družině postrádáte?«, jsou shrnuty v tabulkách 4, 5 a 6. Také zde je četnost hraček uvedena v procentech podle pohlaví žáků a ročníku. Součet odpovědí v těchto tabulkách nedává však vždy 100 procent, neboť v některých případech děti odmítly odpověď na danou otázku (například v tab. 6, chlapci 1. ročníku a dívky 5. ročníku — nesoústředěnost, nerozhodnost), a naopak počet odpovědí přesahující 100 procent je způsoben tím, že na danou otázku v besedě uváděly děti výslovně dvě hračky jako rovnocenné a trvaly na své odpovědi (zejména dívky v tab. 5). Se zřetelem k celkem malému souboru jsme takové odpovědi nemohly obdobně jako v anketách vyloučit. Počet žáků v jednotlivých třídách je přibližně stejný, rovněž rozdělení podle pohlaví; pouze v 5. ročníku se nepodařilo zajistit přibližně stejný poměr chlapců a dívek (6:22).

Vzhledem k poměrně malému počtu odpovědí v besedách jsme hračky roztřídily do větších skupin.

Ve skupině »panenka s doplňky« jsou zahrnuty stejné druhy jako v anketě, navíc jsme zde přiřadily zvířátka (např. látkový nebo kožešinový medvěd apod.).

Ke skupině »vozidel, popřípadě mechanických hraček« počítáme všechny druhy aut, vlaků, traktorů, bagry, letadla, lodě aj.

»Sportovními potřebami« rozumíme míče, švihadla, stolní tenis, badminton, kolo, koloběžku, tříkolku.

Do skupiny »stavebnic« jsou zahrnuty různé druhy dřevěných a kovových stavebnic, stavebnice z umělých hmot, korálky a mozaiky.

Tab. 4. Četnost hraček v procentech podle pohlaví a ročníků na otázku: »S čím si nejraději hrajete doma?«

Ročník	Panenka s doplňky		Vozidla, popř. mechan. hračky		Sportovní potřeby		Stavebnice		Stolní hry		Jiné	
	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky
1.	10,5	75,0	63,0	0,0	15,8	37,5	0,0	0,0	0,0	6,2	15,8	0,0
2.	0,0	73,4	69,3	0,0	0,0	13,3	7,7	0,0	7,7	0,0	15,3	20,0
3.	0,0	75,0	50,0	0,0	30,0	0,0	20,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,0
4.	0,0	35,7	13,3	0,0	53,3	28,6	33,3	0,0	0,0	0,0	0,0	35,7
5.	0,0	59,0	33,3	0,0	50,0	18,2	0,0	0,0	16,7	4,6	0,0	18,2

Mezi »stolními hrami« jsou šachy, dáma, »Člověče, nezlob se«, stolní fotbal, stolní hokej aj.

Skupina »jiné« zahrnuje ojedinělá nebo speciální přání, např. pistole, housle, knihu, živého pejska, živé králiky, »drápky«, filmovou kameru, dětský telefon aj.

Z odpovědí na otázku »S čím si nejraději hrajete doma?« (tab. 4) vidíme, že zejména v prvních třech třídách dávají dívky přednost panenkám (s doplňky); z jistého poklesu hlasů ve 4. a 5. ročníku však nelze soudit na menší oblibu těchto hraček, jak je vidět z odpovědí v tab. 6. Značný podíl v odpovědích dívek zaujímají též sportovní potřeby (míče, švihadla), i když ne do té míry jako u chlapců, a v neposlední řadě též ojedinělá přání zařazená do skupiny »jiné«.

Nejmladší chlápci (v 1. a 2. třídě) dávají přednost vozidlům, resp. mechanickým hračkám, s přibývajícím věkem klesá o tyto hračky zájem ve prospěch sportovních potřeb (4. a 5. ročník), popřípadě stavebnic.

Tab. 5. Četnost hraček v procentech podle pohlaví a ročníků na otázku: „S čím si nejraději hrajete v družině?“

Ročník	Panenka s doplňky		Vozidla, popř. mechan. hračky		Sportovní potřeby		Stavebnice		Stolní hry		Jiné	
	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky
1.	0,0	56,2	15,8	0,0	10,5	62,5	5,2	0,0	36,9	18,7	10,5	12,5
2.	0,0	20,0	23,2	13,3	0,0	0,0	15,4	26,7	53,9	13,4	7,5	26,7
3.	0,0	0,0	50,0	8,3	10,0	16,7	0,0	8,3	40,0	58,4	0,0	8,3
4.	0,0	0,0	0,0	0,0	13,3	35,7	26,7	0,0	60,0	35,7	0,0	28,6
5.	0,0	0,0	16,7	0,0	83,3	31,8	0,0	13,6	0,0	31,8	0,0	22,8

Zcela rozdílné je ovšem složení odpovědí na otázku »S čím si nejraději hrajete v družině?« (tab. 5). Zde nejde pouze o výraz oblíbenosti určitých hraček, ale zároveň o vystižení možnosti výběru hraček, který je v průměrných podmínkách školních družin minimální. Tím lze také vysvětlit, že na rozdíl od ostatních tabulek dostávají nejoblíbenější hračky (panenky u dívek, vozidla a mechanické hračky u chlapců) nepoměrně menší počet hlasů, popřípadě v některých, zvláště vyšších třídách vůbec mizí. Zájem dětí je tu poměrně roztržštěn mezi více skupin hraček. Výrazněji se projevuje oblíbenost stolních her ve 2. a 4. třídě a sportovních potřeb u chlapců 5. třídy (to také dokládá, že stolní hry patří k minimálnímu a nejběžněji se vyskytujícímu vybavení školních družin).

Oblíbenost stolních her zřejmě vyplývá z »nouze«; následující tab. 6 zřetelně ukazuje odklon od těchto hraček.

Tab. 6 shrnuje odpovědi na otázku »Jaké hračky v družině postrádáte?«. V podstatě se shoduje s tab. 4. Panenka s doplňky u dívek a vozidla a mechanické hračky u chlapců opět převládají. Děti tak vyjadřují přání hrát si ve školní družině stejným způsobem jako doma. Jistý pokles hlasů pro panenku u dívek 3. třídy ve prospěch stolních her nepovažujeme za významný, neboť při rozboru jednotlivých odpovědí zjišťujeme,

Tab. 6. Četnost hraček v procentech podle pohlaví a ročníků na otázku: „Jaké hračky v družině postrádáte?“

Ročník	Panenka s doplňky		Vozidla, popř. mechan. hračky		Sportovní potřeby		Stavebnice		Stolní hry		Jiné	
	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky	hoši	dívky
1.	0,0	81,3	52,6	0,0	5,2	12,5	0,0	6,2	10,5	0,0	10,5	0,0
2.	0,0	60,0	61,5	0,0	0,0	6,7	15,4	0,0	15,4	13,3	7,7	20,0
3.	0,0	33,4	80,0	0,0	0,0	8,3	10,0	16,7	10,0	41,0	0,0	0,0
4.	0,0	71,4	46,7	0,0	26,7	14,3	0,0	0,0	13,3	0,0	13,3	14,3
5.	0,0	54,6	33,4	0,0	33,3	4,5	0,0	4,5	0,0	9,1	33,3	18,2

že zde docházelo k nápadnému opakování u jedné zkoumané skupiny dívek, což je pravděpodobně způsobeno ještě jinými vlivy (sugestibilita).

3. Výsledky s r o v n á n í dvou školních družin odlišného vybavení potvrdily naši domněnku, že vybavenost školní družiny hračkami ovlivňuje volbu nejoblíbenější hračky. Děti z velmi dobře vybavené školní družiny zvolily přednostně panenku (s doplňky) a vozidla, kdežto děti z družiny nedostatečně vybavené určily za nejoblíbenější hračky stolní tenis a míče.

4. Pokud jsme měly možnost p o z o r o v a t p ř í m o hru dětí ve zkoumaných i v mnoha jiných školních družinách, viděly jsme, že děti v družinách dobře vybavených hračkami dávají přednost hře s panenkami (dívky) a dopravními prostředky (chlapci). Také obliba stavebnic byla ve všech případech značná. Hry se stavebnicemi ovšem často sloužily ke stavění garáží, silnic apod. a stávaly se tedy doplňky dopravních prostředků.

U žáků prvních tříd nebyl podle našich pozorování při výběru hračky zřetelný rozdíl mezi pohlavím. Chlapci se ochotně účastnili s děvčaty her s panenkami, dívky nejednou daly přednost autům.

Nejpopulárnější stavebnicí v posledních dvou letech byla v pozorovaných školních družinách stavebnice ABC.

P o h o v o r y s vychovatelkami ukázaly, že ve školních družinách dobře vybavených hračkami dávají děti přednost hračkám, které dostaly nejvíce hlasů v anketě i v besedě (tj. panenkám a dopravním prostředkům), a že si s nimi rády hrají. Podle názoru vychovatelek přispívá dostatek hraček ve školní družině do značné míry k ukázněnosti dětí a k vytvoření klidnější atmosféry. Ve školních družinách minimálně vybavených hračkami uvádějí vychovatelky jako nejoblíbenější stavebnici ABC, stolní fotbal, stolní hokej (chlapci), skleněné mozaiky a korálky (dívky). Vychovatelky zdůrazňují, že se ve školních družinách stolní hry hrají převážně v zimním období. Ve čtvrtých a pátých třídách získávají oblibu šachy (chlapci). Z pohovorů s vychovatelkami též vyplynulo, že některé z nich mají k hračkám negativní poměr. Pro děti školního věku považují za nejvhodnější stolní hry. Domnívají se, že školní družina je dobře vybavena hračkami, jestliže vlastní dostatečný počet stolních her. Jiné vychovatelky dokonce tvrdí, že děti mají doma tolik hraček, že jsou jimi přesyceny, a nepovažují za nutné vybavovat kolektivní zařízení školních dětí hračkami.

IV. Z á v ě r

Ze zkoumaného souboru žáků navštěvujících školní družinu označila velká část dětí jako nejoblíbenější hračky klasické. U děvčat dokonce zvítězila panenka. Markantnější, i když zdaleka ne tak velký počet hlasů dostala pouze zvířátka, která v tvořivé hře školáků mohou plnit obdobnou funkci jako panenky. Chlapci dávají přednost dopravním prostředkům, stolním hrám a stavebnicím. Stejně oblíbeny u obou pohlaví dosahuje míč a různé druhy sportovních potřeb. S přibývajícím věkem ztrácí u děvčat hra s panenkou jen málo na své přitažlivosti, zatímco u chlapců se těžiště zájmů postupně přesouvá od dopravních prostředků ke složitějším konstrukčním stavebnicím a ke stolním hrám sportovního zaměření.

S těmito hračkami si děti hrají většinou doma, ve školní družině je často postrádají a dávají pak přednost stolním hrám a sportovním potřebám. I když tyto pomůcky zaměstnání žáků v družině mají svou funkci, a tedy i své oprávnění v inventáři těchto zařízení, jistě by nebylo vhodné, aby zůstaly i nadále jedinými prostředky k uspokojování potřeby volné tvořivé hry školáků.

O mnohostranném využití hry i hračky ve školních družinách jsme se zmínily již v úvodu. V kolektivním prostředí bude mít významnou úlohu i možnost individuálního a skupinového zaměstnání dětí podle vlastní volby a hračka je k tomu vhodným prostředkem. Žákům nižších tříd se tak usnadní náročný přechod z mateřské školy na školu všeobecně vzdělávací. Radostné zážitky i pocit svobody a samostatnosti, který doprovází tvořivou hru dětí, je rovněž velmi důležitý v prostředí, kde většina činností je organizována a plánována z hlediska dítěte zvenčí, i když předpokládáme aktivní účast žáků na plnění programu. Je pravděpodobné, že děti tak získají daleko hlubší kladný citový vztah ke svému pobytu ve školní družině a tím i k těm činnostem, které v obsahové náplni práce družin mají přední úlohu.

Má-li hračka plnit ve školních družinách svou funkci, předpokládá to nejen vybavit tyto instituce vhodnými hračkami, ale též vymezit volné hře určité místo v režimu dne i týdne a využít tohoto zaměstnání k hlubšímu poznání dětí i k prohloubení výchovného působení na ně.

Елена Беднаржова, Ирина Таксова-Шолкова

Игрушки в школьной дружине

В программе воспитания детей в школьных дружинах выдающаяся психологическая, педагогическая и рекреационная роль отведена игре с игрушками. Целью исследования было желание установить, какие игрушки притягивают наибольший интерес детей младшего школьного возраста (6—11 лет), какие игрушки хотели бы дети иметь в дружине, каких в дружине не хватает и с какими они любят играть дома. Исследование было осуществлено при помощи анкеты у 587 учеников и путем беседы со 142 учениками, а также и путем наблюдений и бесед с воспитательницами.

В подопытной группе учеников, посещающих школьную дружину, большинство детей назвало своими самыми любимыми классические игрушки. У девочек победила кукла. Мальчики отдают предпочтение транспортным средствам, настольным играм и кубикам. Одинаковый интерес у детей обоего пола вызывают игра с мячом и различные виды спортивных принадлежностей. С прибывающим возрастом интерес к игре в куклы у девочек понижается в незначительной степени, тогда как у мальчиков центр тяжести

интересов постепенно смещается в сторону составления различных конструкций и настольных игр спортивного характера.

С этими игрушками дети забавляются в большинстве случаев дома, в школьной дружине им часто этого не хватает, вследствие чего они отдают предпочтение настольным играм и спортивным принадлежностям. Хотя эти пособия для развлечения учеников в дружине имеют свое определенное значение и, вследствие этого, обоснование для своего включения в инвентарь обстановки, все же не было бы рациональным считать их единственным средством удовлетворения потребностей для свободной творческой игры учащихся.

Для того, чтобы игрушка могла выполнить свое назначение в школьных дружинах, необходимо не только снабдить эти дружины хорошими игрушками, но и отвести для свободной игры определенное время в расписании дня и недели и им использовать развлечение игрушками для более глубокого познания детей и усиления воспитательного воздействия на них.

Helena Bednářová, Jiřina Taxová-Šolková

School Club Toys

Playing with toys has an important psychological, educational and recreative role in the programme of school clubs' educational activities. The aim of this study has been to find out which toys are most attractive for schoolchildren in the 6—11 age-group, what sort of toys the pupils would like to have in their school club, what they prefer playing with at home and which toys they miss in the school club.

The method used in carrying out this investigation was that of inquiry (587 pupils), discussion (142 pupils), then observation and interviews with the women in charge of school clubs.

It has been found that the majority of children attending the school club like "classical" toys best: The doll is the most favourite toy of the girls. Boys prefer toy means of transport, table games and boxes of bricks. Both boys and girls are equally fond of the ball and various kinds of sports gear. As the children grow older, play with the doll hardly loses its attractiveness for the girls, while the boys' interests gradually shift from transport means to more complex meccanos, do-it-yourself kits and table games of a sports-like nature.

Children play with these toys mostly at home. They often miss them at the school club and then they prefer table games and sports gear. Even if such equipment has its function in keeping the children at the school clubs busy and consequently forms a necessary part of these establishments' inventory, it would not be right that it should remain the only means of satisfying the schoolchildren's need for free creative play.

If the school club toy is to fulfil its function, it is necessary not only to equip these institutions with suitable toys, but a certain fixed time must also be set aside to free play in the daily and weekly programmes. The teachers should use free play to get to know the children better and to deepen their educational influence upon the children.